

Samhällsvetenskaperna och den akademiska friheten i Turkiet

Massavskedanden, resignation och motstånd

KLAS BORELL & MARCO NILSSON

Abstract

Allvarliga kränkningar av den akademiska friheten förekommer idag i flera av Europarådets medlemsstater och det är ofta samhällsvetenskaperna som utgör måltavlan. Situationen är särskilt allvarlig i Turkiet där tusentals universitetslärare avskedats. Intervjuer med avskedade turkiska samhällsvetare och samhällsvetare som lever under hot om avsked ger en sammansatt bild: här finns både resignation och motstånd.

Keywords: akademisk frihet, Turkiet

AKADEMISK FRIHET BRUKAR ofta förstås som en kombination av sammankopplade individuella och institutionella friheter: det handlar om lärares och forskares individuella frihet att bedriva undervisning och forskning och om universitetens frihet att autonomt utforma och upprätthålla kriterier för utbildnings- och forskningsaktiviteter (Altbach, 2001; Berdahl, 1990; UNESCO, 1997).

Akademisk frihet är central för att universiteten ska kunna fylla sin roll som kunskapsproducenter – nyskapande idéer förutsätter frihet från extern inblandning och ett fritt meningsutbyte. Men akademisk frihet spelar därutöver också en bredare demokratisk roll, bland annat eftersom nya forskningsresultat stimulerar offentlig debatt. Sociologer och andra samhällsvetare intar här en särställning eftersom de i sin forskning ofta berör politiskt kontroversiella frågor.

Det är mot denna bakgrund ingen tillfällighet att auktoritära och högerpopulistiska krafter angrepp mot akademisk frihet idag särskilt drabbar samhällsvetenskaperna. I april i år signalerade Brasiliens utbildningsminister, med stöd av presidenten Jair Bolsonaro, att landets högerpopulistiska regering planerar att dra in allt federalt ekonomiskt stöd för akademiska program i filosofi och sociologi. ”This effort to defund academic departments”, skriver de Internationella och Amerikanska sociologförbunden i en med andra vetenskapliga sammanslutningar gemensam protest (ASA, 2019), ”interferes with the academic independence and freedom of inquiry that are so crucial to the

productivity of a nation's higher education system and will tarnish Brazil's standing for research and scholarship.”

Också bland Europarådets medlemsstater förekommer idag allvarliga kränkningar av den akademiska friheten och ånyo utgör samhällsvetenskaperna högerpopulismens primära måltavla. Efter en utdragen konflikt har Victor Orbáns regering i Ungern tvingat Central European University – ett från staten oberoende internationellt universitet med inriktning mot samhällsvetenskap och humaniora – att lämna landet och omlokalisera verksamheterna till Wien (för en bakgrund, se Burgaric, 2019). Utan att konsultera de berörda universiteten har också den ungerska regeringen dragit tillbaka ackrediteringen av masterskurser i genusstudier och hot om liknande ingrepp i universitetens frihet att utforma utbildningsprogram har framförts av den polska högerpopulistiska regeringen (se t.ex. Vida, 2019). I Italien har företrädare för Matteo Salvinis parti Lega krävt att en bok om partiet och högerpopulismen, författad av statsvetaren Gianluca Passarelli och sociologen Dario Tourto (2018), ska tas bort från kurslitteraturen vid universitetet i Bologna (Mammone, 2019).

Bland Europarådets medlemsstater är emellertid hotet mot den akademiska friheten särskilt allvarligt i Turkiet.

Fredspetition och undantagslagar

De senaste årens systematiska attacker mot den akademiska friheten i Turkiet är koppelade till två händelser:

Den 11 januari år 2016 undertecknade 1 128 turkiska akademiker uppropet *Vi kommer inte att medverka till detta brott (Bu Suca Ortak Olmayacagiz)*. I uppropet krävdes att den turkiska staten upphör med våldshandlingar mot den kurdiska minoriteten i landets sydöstra delar och att regeringen i stället vidtar åtgärder för att återuppta fredsförhandlingar. Reaktionen från president Recep Tayyip Erdoğan var omedelbar och kraftfull. Undertecknarna av den så kallade Fredspetitionen anklagades för att genom ”terroristisk propaganda” undergräva säkerheten, och landets offentliga institutioner uppmanades att bestraffa dem. Turkiets allmänna åklagare och landets universitetskanslersämbete vidtog snabbt åtgärder mot undertecknarna med avskedande, arresteringar och fängslanden som följd (Abbas & Zalta, 2017).

Den misslyckade militärkuppen den 15 juli samma år blev en katalysator för en ännu bredare attack mot akademisk frihet. Enligt regeringen genomfördes kuppöversöket av generaler som stod nära Fethullah Gülen, en muslimsk predikant i självvald exil i USA. Med hjälp av efter hand successivt förnyade undantagslagar greps och utrensades akademiker och andra offentliganställda. Avskedandena genomfördes utan rättslig prövning och utan möjligheter för de drabbade att överklaga. Formellt riktades dessa och andra repressiva åtgärder mot Gülens ”terrornätverk” men drabbade i praktiken all opposition mot det styrande Rättvis- och Utvecklingspartiet, AKP (Human Rights Watch, 2017).

Angreppen mot den akademiska friheten i Turkiet har inte bara riktats mot enskilda akademiker utan också mot universitetens autonomi. Nya rektorer nomineras inte som

tidigare av universitetens fakultetsmedlemmar utan av Turkiets universitetskanslers-
ämbete (Yükseköğretim Kurulu) och det är landets president som fattar de slutgiltiga
besluten. Föga förvånande har ny tillsatta universitetsrektorerna spelat en aktiv repressiv
roll genom att initiera egna undersökningar av universitetslärares "lojalitet" och vidta
disciplinära åtgärder av olika slag (Baser, Akgönül & Öztürk 2017; SAR, 2016).

Att leva med avsked och hot om avsked

Enligt en sammanställning utförd av det internationella nätverket för akademisk frihet,
Scholars at Risk (SAR, 2019), avskedades under detta sammantagna förlopp 7 508
universitetslärare och andra universitetsanställda och bland de avskedade återfinns
ungefär hälften av Fredspetitionens undertecknare (Academics for Peace, 2019). En
oproportionerligt stor del av de avskedade akademikerna – men också av de som dömts
till fängelsestraff – var samhällsvetare (Abbot, 2017).

I en intervjustudie med sociologer, ekonomer, statsvetare och andra samhällsfors-
kare från sex turkiska universitet har vi försökt fånga den sociala verkligheten bakom
sådana siffror (Aktas, Nilsson & Borell, 2018). Hur, frågade vi oss, ter sig livet för de
avskedade forskarna, hur ser de på sin framtid och på möjligheterna att bedriva fortsatt
forskning? Angreppen mot den akademiska friheten drabbar emellertid inte bara dem
som förlorat sina positioner vid universiteten. En lika viktig fråga handlar om hur ett
repressivt klimat påverkar dem som fortfarande har en akademisk tjänst. Vad innebär
det att leva i fruktan för ett tänkbart avskedande?

De avskedade akademikerna, visar intervjuerna, befinner sig i en mycket utsatt
position. De avskedade är inte bara utestängda från forskning och högre utbildning
utan också från alla typer av offentliga tjänster. Informanterna berättade dessutom
om vad som förefaller utgöra ett system av mera informella statliga påtryckningar mot
privata arbetsgivare, vilket reducerar möjligheterna att få arbete även inom den privata
sektorn. Beslut om avsked är dessutom ofta sammankopplade med reserestriktioner
under obestämd tid, vilket berövar de drabbade möjligheten att söka tjänster vid ut-
ländska universitet. Avskedandena, visar intervjuerna, får ofta drastiska konsekvenser
för forskningen. De avskedade samhällsvetarna förvägras inte bara att, som tidigare,
bedriva forskning inom ramen för en tjänst; de utesluts också från de forskningsprojekt
de deltagit i. Därutöver påverkas deras möjligheter att bli publicerade på turkiska: av
rädsla för regimen tvekar turkiska bokförlag och tidskrifter att publicera arbeten av
avskedade forskare.

I intervjuerna med akademiker som fortfarande har kvar sin anställning, men lever
under hot att avskedas, understryks också svårigheterna att bedriva forskning. Möj-
ligheterna till internationellt utbyte, till exempel genom vetenskapliga konferenser,
har inskränkts. Det gäller även utsikterna att få ekonomiskt stöd till forskning som på
något sätt kan uppfattas som politiskt känslig. Flera intervjupersoner redogör för vad
de ser som ett alltmera finmaskigt angiverinät bland såväl regimvänliga kollegor som
bland studenter, vilket kräver försiktighet. En av forskarna förklarade till exempel:

Du kan få en viss fråga av en student under en föreläsning och du besvarar den. Men den frågan kan visa sig vara en fälla som lagts ut till dig som lärare. Som en följd av detta har lärarna nu blivit mer försiktiga med vad de säger.

En sådan självcensur får enligt intervjupersonerna ett allt starkare genomslag också i forskningssammanhang. Texter som antas kunna uppfattas som politiskt känsliga skrivs om, och forskarutbildningshandledare handleder doktorander i konsten att undvika potentiellt politiskt känsliga ämnen och formuleringar.

Den kontinuerliga självcensuren, menade flera intervjupersoner, undergräver forskningsmotivation och skapar ett slags självförakt. En forskare sammanfattade detta på följande sätt:

Vi har bokstavligt talat levt i sorg, och jag har förlorat min motivation. Saker som jag gjort tidigare spelade inte längre någon roll, och jag började ifrågasätta mina skäl att stanna kvar i universitetsvärlden. Jag deltar fortfarande i vetenskapliga aktiviteter, men jag har förlorat motivationen.

Ett intressant och paradoxalt resultat från intervjuerna med avskedade akademiker är att regimen, trots alla bemödanden, inte lyckats få dem att tåga. Redan mot slutet av år 2016 etablerade avskedade undertecknare av Fredspetitionen till universiteten alternativa verksamheter. I Solidaritetsakademier fortsatte avskedade lärare att undervisa studenter (Erdem & Kamuran, 2019) och genom Gatuakademier gjordes försök att koppla samman kampen för akademisk frihet med hela civilsamhällets motstånd mot regeringens auktoritära politik. En kommande studie (Aktas, Nilsson, Borell & Persson, kommande) av Gatuakademier i Ankara illustrerar dock svårigheterna med sådana projekt. Trots att tid och plats för akademins offentliga föreläsningar meddelades så diskret och så sent som möjligt var säkerhetsutmaningarna stora. Dessutom, framgår av studien, visade det sig svårt att få kontinuitet i en verksamhet som var beroende av avskedade universitetslärare som brottades med den dagliga utmaningen av att hitta ekonomisk försörjning.

Sprickor i fasaden

Efter år av undertryckt akademisk frihet i Turkiet finns dock nu vissa tecken på förändring. Med ordförandens utslagsröst fastslog nyligen Turkiets konstitutionsdomstol att undertecknarna av Fredspetitionen inte begick de "terrorbrott" de anklagades för. Det hela handlade, menade domstolen, istället om en fullt legitim opinionsyttring (Ugur, 2019).

Den överraskande domen kan ha flera orsaker. Det styrande partiet AKP kunde tidigare motivera sin maktställning med en ständigt växande ekonomi. Idag stagnerar Turkiet ekonomiskt och arbetslösheten ökar. Sprickorna i AKP:s maktställning blir samtidigt allt tydligare. AKP segrade visserligen i lokalvalen den 31 mars i år men förlorade i Turkiets tre största städer, Istanbul, Ankara och Izmir. Nederlaget i Istanbul

– där Erdoğan var borgmästare under 1990-talet – var särskilt förödmjukande eftersom det omval AKP genomdrev gav oppositionen en övertygande seger.

Ett ytterligare skäl bakom den överraskande domen kan handla om att effekterna av angreppen på den akademiska friheten på landets högre utbildning och forskning blivit större än regimen kunnat föreställa sig. Endast två turkiska universitet återfinns i år bland världens 500 högst rankade lärosäten; en nedgång från tidigare fem universitet (QS World University Ranking, 2019). Turkiska forskares publiceringar i internationella vetenskapliga facktidskrifter har samtidigt minskat, särskilt drastiskt inom samhällsvetenskaperna (Freedom for Academia, 2017).

Den turkiska konstitutionsdomstolens överraskande beslut att avlägsna terroriststämpeln från de avskedade universitetslärare som undertecknat Fredspetitionen kan så småningom öppna möjligheterna för återanställning. Men det finns samtidigt skäl att varna för överdriven optimism. Ett återupprättande av akademisk frihet i Turkiet är ännu avlägset. Sprickorna i den turkiska regimen fasad ökar dock utrymmet för internationell opinionsbildning. Det har aldrig varit mera angeläget än nu att kräva att oskyldigt fångslade och avskedade turkiska universitetslärare återfår sin frihet och sina tjänster.

Referenser

- Abbas, T & Zalta, A. (2017) "You cannot talk about academic freedom in such an oppressive environment: perceptions of the We Will Not Be a Party to This Crime! Petition signatories", *Turkish Studies* 18 (4):624–643.
- Abbott, A. (2017) "Turkish science on the brink", *Nature* 542 (7641):286–288.
- Academics for Peace (2019) "Hearing Statistics as of 02.09.2019." Academics for Peace (Baris Icin Akademisyeler). Tillgänglig via: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/e/2PACX-1vT05GTWUQMDot1iPfMsieJswLGBorbNlJyLP5Id-tvJVEcKRw8C8qMxFXPighYZkz7pf2ENP2bXZ3DMo/pubhtml?gid=1873917137&chrome=false&widget=false>
- Aktas, V., Nilsson, M., Borell, K. & Persson, R. S. (Kommande) "Taking to the streets: A study of the Street Academy in Ankara".
- Aktas, V., Nilsson & Borell, K. (2019) "Social scientists under threat: resistance and self-censorship in Turkish academia", *British Journal of Educational Studies* 67 (2):169–186.
- Altbach, P. G. (2001) "Academic freedom: international realities and challenges", *Higher Education* 41:205–219.
- ASA (2019) "Sociological and Philosophical associations send letter to Brazil on efforts to defund university departments", American Sociological Association. Tillgänglig via: <https://www.asanet.org/news-events/asa-news/Brazilletter>.
- Baser, B, Akgönül, S. & Öztürk, A. E. (2017) "Academics for Peace' in Turkey: A case of criminalizing dissent and critical thought via counterterrorism policy", *Critical Studies on Terrorism* 10 (2):274–296.
- Burgaric, B. (2019) "Central Europe's descent into autocracy: a constitutional ana-

- lysis of authoritarian populism”, *International Journal of Constitutional Law* 17(2): 597–616.
- Berdahl, R. (1990) ”Academic freedom, autonomy and accountability in British Universities”, *Studies in Higher Education* 15 (2):169–180.
- Erdem, E. & Kamuran, A. (2019) ”Emergent repertoires of resistance and commoning in higher education: The solidarity Academies movement in Turkey”, *South Atlantic Quarterly* 118 (1):145–163.
- Freedom for Academia (2018) ”7,000 papers gone missing: The short-term effects of the large-scale purges carried out by the AKP government on the research output of turkey-based academics”, Freedom for Academia. Tillgänglig via: http://www.freedomforacademia.org/wp-content/uploads/2018/03/7000-papers-gone-missing-the-short-term-effects-of-the-large-scale-purges-carried-out-by-the-AKP-government-on-the-research-output-of-Turkey-based-academics_v03_03_18.pdf.
- Human Rights Watch (2017) ”Turkey. World report 2017”, Human Rights Watch. Tillgänglig via: <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/turkey>.
- Mammone, A. (2019) ”Italy has edged closer to fascism with a startling attack on academic freedom”, *Independent* 15 april.
- Pasarelli, G. & Tuorto, D. (2018) *La Lega destri di governo*. Bologna: Il Mulino.
- QS World University Ranking, 2019. Tillgänglig via <https://www.topuniversities.com/university-rankings>
- Ugur, M. (2019) ”Legal vindication does not end the problems for Turkey’s Academics for Peace”, *Times Higher Education* 13 august.
- SAR (2019) ”Scholars at Risk’s Submission to the Third Cycle of Universal Periodic Review of turkey 35th Session of the United Nations Human Rights Council to be held in January 2020”, Scholars at Risk. Tillgänglig via <https://www.scholarsatrisk.org/wp-content/uploads/2019/07/Scholars-at-Risk-Turkey-UPR-Submission-Full.pdf>
- SAR (2016) ”Attacks on higher education in Turkey: Open letter to Tayyip Erdogan. Scholars at Risk. Tillgänglig via <https://www.scholarsatrisk.org/wp-content/uploads/2018/01/Scholars-at-Risk-Letter-Brief-om-Turkey-2018.01.15.pdf>
- UNESCO (1997) ”Records of the General Conference of the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization Twenty-ninth Session”, Paris: *UNESCO Resolutions*, Vol. 1.
- Vida, B. (2019) ”New waves of anti-sexual and reproductive health and rights strategies in the European Union: the anti-gender discourse in Hungary”, *Sexual and Reproductive Health Matters* 27 (2):1–4.

Författarpresentation

Klas Borell är professor i sociologi och socialt arbete. Hans forskning har ofta berört frågor som ligger i skärningspunkten mellan dessa ämnen, till exempel socialt utanförskap och sociala konflikter, religionens sociala betydelse och förändringar av familjelivet. Borell är idag verksam som seniorprofessor vid Högskolan i Jönköping och han har tidigare bland annat varit gästforskare och gästprofessor vid universitet och forskningsinstitut i Libanon, Italien, Turkiet och USA.

Marco Nilsson är docent i statsvetenskap. Hans forskar om våldsamma konflikter i internationell politik med ett särskilt intresse för Mellanöstern. Hans forskning har berört frågor om mellanstatliga krig, jihadism, terrorism och hur människor påverkas av våldsamma konflikter, till exempel i form av migration. Nilsson är idag verksam vid Högskolan i Jönköping.

Kontaktuppgifter

Klas Borell, Högskolan i Jönköping.

Epost: Klas.Borell@ju.se